

---

# KRITIKAI SZEMLE

---

## KÖNYVEK

### PÉLDABESZÉD REGÉNYBEN ELBESZÉLVE

Gion Nándor: *Börtönről álmodom mostanában*. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990

„Az életben a legtöbb mégis a révület volt, az átmenet valóság és álom között, a költészet.”

(Márai Sándor: *Napló*)

A költészet nemcsak verseket jelent, verssorokat és szakaszokat, rímeket és ritmust, hanem életérzést is. Mindenekelőtt. Annak is, aki a verseket írja, de annak is, aki a verseket olvassa. Lelkiállapotot. Közérzetet.

A verssel találkozni biztonságot nyújtó. A vers óvóhely, menedék. Birodalom, ahol minden lehetséges, csak elképzelni kell. Tehát mákony is, s kissé hazugság is, amely segít elviselni az életet.

Mert mi az élet? Többnyire minden, csak nem költészet a fogalomnak, a szónak az életet megszépítő, enyhet, boldogságot nyújtó értelmében. Ezt mindannyian tudjuk, mert tapasztaljuk nap mint nap, bizonyítékkal említhetnék az életre vonatkozó számos jelzöt, köztük olyanokat is, melyeket nyomdafestéket nem tűrőeknek szokás nevezni. Helyettük elégedjünk meg azonban egyetlen példával. Miért lenne mondjuk felemelő érzés, boldogító állapot éjszakáról éjszakára egy kisvárosi gyár utcára néző – még ha ez főutca is – portásfülkéjében ülni? Persze ez sem egészen utolsó dolog, mert van ennél sokkal rosszabb is, mint ami Gion Nándor új regénye hősének – ő az a bizonyos éjjeli portás – kijutott. Nemcsak a végtelen nagy valóságban, hanem a regényben, ebben az adott regényvilágban is. Mondjuk Hegedűs Marcella néni sorsa, aki az utcán „üldögél, kukoricát főz egy nagy kondérban”, vagy Kucsuké, a török cukrászé, aki szinte ki sem mozdul a portásfülkével szembeni üzletéből, mert megtörténhet, hogy elszalasztja a nagy külföldi teherautókat, amelyek drága csempészitalt szállítanak hozzá titkon, vagy Kucsuk rokonai, Ali és Hasszán, akik tricikkel szállítják a frissen sült kiflit, süteményeket és diósucskrot az állomáson levő kioszkba... De sorolhatnám tovább a szereplőket, a fontosabbakat is, mint amilyen Kucsuk, Ali, Hasszán, Marcella néni, akik csak afféle díszítőelemek ennek a cselekményes, de sok ismétlődő részből épített, különös történetnek, melynek minden szereplője egyszerre valószerű, a realitás talaján áll, és ugyanakkor lebeg is a valóság fölött; valóság és álom – ahogy a történetet mesélő főszereplő látja, álmodja azt, ami történik, s azokat, akik a történet szereplői. Köztük önmagát is, akinek egyetlen kívánsága van – ezt meséli minden szerelmének; Kovács Júliának,

kinek éppen ő okozza a halálát, meg a földrajztanárnőnek, ott az igazság- és belügyi dolgozók tengerparti nyaralója mellett éjszakánként a sziklákon, s talán Zoranának, az újságáros lánynak is, akivel a tanárnő távozása után találkozott ugyanott – nevezetesen, hogy kopasz parasztyerekeket tanítson egy tanyasi iskolában. Ezért olvassa szorgalmasan a portásfülkében a világirodalmat, készül egyetemi vizsgáira, s bújja Thomas Mann regényeit, hogy szakdolgozatot írjon belőlük, diplomázhasson, és megvalósulhasson élete kívánsága a tanyai iskolával.

És amikor megvalósul(hat)na, akkor a hős kénytelen rezignáltan megállapítani: „Mégis börtönről álmodom mostanában”. Börtönről álmodni viszont, ő nagyon jól tudja, semmi jót nem jelent, ellenkezőleg. Nemcsak azért, mert aki sokszor álmodik börtönről, az előbb-utóbb oda jut, ahogy a regény főszereplője is, hanem mert a börtönben – amely pontos mása a valós világnak, csak még ridegebb, még kegyetlenebb törvények uralkodnak benne – a költészet nem funkcionál(hat) lényege szerint. Ideig-óráig nyújt(hat) csak menedéket, de mindig kitalálnak új rendelkezéseket, s mindig jönnek új végrehajtók, akik a szigorított előírásokat igyekeznek betartani, köztük olyanok is, akik felfedezik, hogy az igazi veszélyt nem a kisebb-nagyobb ügyeskedések (pl. tiltott szeszkereskedelem) jelentik, hanem a szabadságvágy, amit viszont elsősorban a költészet érlel, hisz az emberben. Érthető, hogy a börtönbeli szigorítások nem a pálinkakereskedelmet sújtják, hanem a Lírikusok Bandájának költői estjeit tiltják be. Legfeljebb azt nézik el, ha valaki – ez esetben a regény főszereplője – önmaga vizsgáztatására egy fűzetbe verseket írogat, gondolván, hogy az önmagába forduló, a végsőig leszűkített belterjesség, az általános rend szempontjából nem lehet ártalmas.

Gion Nándor új regénye az ember nagy-nagy, olthatatlan szabadságvágyáról szóló példabeszéd. Így kell értelmezni, hogy a szeszcsempészetben buzgón segédkező fiatalok szavalóesteket tartanak, hogy Simokovics úr, a címfestőből lett kisvárosi festőművész, aki csak diófákat tud pingálni, Indiába vágyik, s a Tadzs-Mahalt akarja megfesteni, hogy Leviathan-Lukić Simon, a piactér mögötti, matuzsálem korú, dúsgazdag zsidó ékszerész szeretne visszatérni ifjúságának városába, az aranyfogú üzbég lányokhoz... De említhetném szinte a regény minden szereplőjét, mert mindre jellemző az elérhetetlen utáni vágy – ami, ha megvalósul, mint az ékszerész esetében, inkább csalódást okoz, mint boldogságot –, vagy csupán annak tudata, hogy énünknek van egy szebb, nemezebb fele is, ahogy ezt a cempész lírikusok-lírikus alkatú cempészek érzik, bizonyítják. Csupán a Mágnsok Bandájának tagjai jelentenek kivételt, természetes, hogy ők a regény legellenzenesebb szereplői.

Az élet nem lehet meg költészet nélkül, elviselhetetlen, sivár lenne nélküle, érthető tehát, hogy amikor a főszereplő feléli saját belső tartalékait, ez a börtönben teljesen reális, életszerű, akkor tudatosan vállalja pótszerként a hazugságot. Egyszer azt hazudja, hogy árva gyerek volt, akit kecsketejen neveltek, mint barátját, Istenfélő Dánielt, a lírikusok vezérét, vagy hogy nevelőszülei dúsgazdag ékszerészek, mint amilyen Leviathan-Lukić Simon. Ez a hazugság természetesen semmiképpen sem azonosítható a költészet jelképezte vágygal, ábránddal, képzelettel, de magától adódó. Akárcsak az, hogy az ember olyan komisz jószág, akinek akkor jut eszébe a legrosszabb, amikor reményei közelébe jut, bár ez sohasem függetleníthető teljes mértékben a valóságtól, attól a világtól, amelyben a regény játszódik, amikor a regény íródik. Gion regényében is találunk olyan aktu-

alitásmorzákat, amelyekből korunkra, napjainkra ismerhetünk. Amikor a Lírikusok börtönbeli szavalóestjeit azzal a kifogással tiltják be, hogy megengedhetetlen „egyetlen nyelven, még hozzá olyan nyelven, amit alig ért valaki”, „színházat játszani”, mert „minden nemzetieskedés nyugtalanságot kelt”, vagy amikor abból a meggondolásból keresi fel „két becsületes képű parasztember” a regény diplomálás előtt álló főszereplőjét, hogy vállalja a tanítóskodást a tanyavilágban, mert „ez az egyetlen magyar iskola arafelé”, és ha nem lesz tanító, „bezárják az iskolát”, a gyerekek pedig „szétszóródnak a környező falvakban”, akkor nagyon is felismerhetően köszönnek vissza a könyv lapjairól napjaink égető kérdései, mindennapjaink gondjai. Talán a regény idézett zárómondatának – „Mégis börtönről álmodom mostanában” – köztiszta mögött nemcsak az egyes ember komiszása, hanem a köz cudarsága is ott munkál.

Semmi esetre sem kell azonban azt gondolni, hogy Gion Nándor új regényében hemzsegnék az efféle aktuálpolitikai megjegyzések, utalások. Sőt, kevesebb van ezekből, mint ahogy a szerző kétharmad részben megjelent regénytrilógiájának (*Virágos katona, Rózsa méz*) záró részében remélhattuk, vagy az utóbbi egy-másfél évben írt és publikált naplójegyzetei alapján gondolnánk. S ez természetes is, a *Börtönről álmodom mostanában* lírai cselekményű mű, ahogy ezt egy metafora – a költészet mint életet tápláló, az életnek értelmet adó jelenség – és ennek játékból életfilozófiává váló geneziszrajza, ábrázolása megkívánja. Ilyenmód ez a regény némileg szerves folytatása a trilógia meglevő két részének, még ha cselekményben, szereplőkben nem is tekinthető folytatásának, ugyanakkor azonban írói technika tekintetében Gion első regényéhez, a *Kétéltűek a barlangban*hoz kapcsolható vissza, elsősorban a részletek gyakori ismételtetése folytán. Kétségtelenül érdekes a történet, számos apró epizód dúsítja a lírai alaphangú cselekményt, de mégis úgy érzem, nincs teste a regénynek, csak elemei vannak, amelyek nem állnak úgy össze regénytestté, ahogy a trilógia két említett kötetében Giontól megszoktuk. Most túlságosan is észrevehetőek a részeket egybekapcsoló sávok. Érdekes mű, de Gion igazi prózaszintje magasabban van. Ő maga emelte föl a lécet, amely mértéket jelent, mi meg olyanok vagyunk, akik azt várják, követelik, hogy minden következő ugrás lécc fölötti legyen.

GEROLD László

## HA A MINŐSÉG LESZ A SZENZÁCIÓ

Lengyel Balázs: *Visszatérés*, Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, Pécs, 1990

Vegyesnek látszó kötet a *Visszatérés*. Van benne bevezető Az olvasóhoz, tanulmány az *Iskola a határon*ról, írás Ottlik flottájáról, tanulmány Weöresről, Pilinszkyről, Határ Győzőről, nagyobb formátumú kritika Szócs Géza és Petri György költészetéről, egy ciklus verskritika a szerzőnek a „verseskönyvről verseskönyvre” műfajában, elismerő bírálat Balassa Péter kritikusi munkájáról, emlékezők százévesekre, halott barátokra (Kassák, Áprily, Jékely, Hajnal Anna, Kálnoky), vitacikkek a minőségről, a vitatkozás kultúrájáról, a magyartanításról, az irodalomtörténet-írás szégyenfoltjairól az elmúlt év-